

Steinene taler

Torberg Foss

Det innvendes ofte mot Freud, at han var for opptatt av fortiden. En pasient skal ha fortalt, at å komme til hans kontor for behandling var som å tre inn i et museum. Freud hadde samlet i alt 2000 gjenstander på hyller og i glass-skap, særlig antikviteter fra Egypt og Hellas. Et utvalg av dem hadde han plassert i en halvsirkel på skrivebordet. Nærmest som koret i en gresk tragedie sto de der og bivånet Freud mens han skrev ut sine kjente arbeider.

Det var en betoning av fortid i mye av det som omga Freud. Det kan virke fremmed for oss. Nå gjelder det å se framover, er en vending vi kan bli møtt med når vi rammes av noe. Umiddelbart kan det virke som Freud vender seg i motsatt retning; det største ligger bak oss.

Arkeologi og analyse

Arkeologien sto sterkt da Freud grunnla psykoanalysen som en egen klinisk disiplin. Schliemanns utgravninger av Troja ble stående som et bilde på den største glede en vitenskapsmann kan oppleve. Psykoanalysen har alltid lånt mange bilder fra arkeologien, både på det terapeutiske arbeide og på psykens struktur. Psyken var organisert i sjikt eller lag og traumatiske minner måtte graves ut for å minske deres patologiske innflytelse.

I et tidlig arbeide, *Hysteriens etiologi* (1896), legger Freud fram noen psykoterapeutiske prinsipper.¹ Når man ankommer et historisk område, skriver Freud, kan man forholde seg på to forskjellige måter:

Man kan enten være fornøyd med det man kan se, og snakke med folk som bor i området, eller man kan utstyre seg med skyfler og spade, og grave etter spor i jorden. En detaljert beskrivelse av hvilke ruiner man da kan være heldig å støte på, avsluttes med et utbrudd; *Saxa loquuntur*. Steinene taler. Som potteskår i jorden, har også ulike kroppslige symptomer en historie å fortelle. Pompeii skulle komme til å bli en særlig yndet metafor for Freud. Fra en behandling noe senere - denne gangen av en tvangsnevrotiker - bruker Freud begravningen av Pompeii som et bilde på fortrenning. For samtidig med at det som fortrennes gjemmes bort, så blir det bevart. Og omvendt, så kunne Pompeiis senere skjebne være et bilde på den terapeutiske effekten av å bringe det fortrenge tilbake i bevisstheten; forvitringen av det nedgravde skyter fart idet det bringes opp i dagen. Denne interessen for arkeologi varte ved, selv om psykoanalysen etter hvert ble en etablert vitenskap.

I et brev til forfatteren Stefan Zweig, datert 7. februar 1931, skrev Freud at han hadde lest flere verker innen arkeologi enn i psykologi.² Freud fant stadig bilder fra arkeologi også senere i sitt forfatterskap for å illustrere hvordan han gikk fram i sitt kliniske arbeide. Men det Freud skriver til Zweig tyder på arkeologien må ha vært mer enn et pedagogisk hjelpemiddel.

Følgesvennene fra Bergasse

Da Freud flyktet fra nazistene til London, var han også urolig for om han fikk med seg sin samling antikviteter ut av Østerrike. På høsten 1938 kunne han endelig skrive til Jeanne Lampl-de Groot, en kvinnelig kollega; "alle egypterne, kineserne og grekerne har ankommet, de har overlevd uten skade". Og så føyer Freud til: "de gjør et enda større inntrykk her, enn i Bergasse".³

Antikvitetene har fulgt med Freud til hans eksil og man får inntrykk av at de står ham enda nærmer nå. Det fortelles at Freud tidvis kunne stryke noen av figurene med hånden, andre kunne han hilse om morgen. Det er som de står der som ledsagere i Freuds prosjekt om å utforske det ubevisste. Freud tenkte at drømmen utgjorde *Via Regia*, kongeveien til det ubevisste. Men spørsmålet er om han kunne begi seg inn på den veien uten alle disse følgesvennene, som i grunnen alle, egypterne, kineserne, og grekerne, allerede befant seg i et eksil, også mens Freud fortsatt bodde i Wien. Det var en fremmedhet ved dem, ingen av dem kom fra den jødiske kulturen. Men man kan likevel spørre seg om det bare er gjennom disse hjemløse skikkelsene at Freud - han betegnet seg som en gudløs jøde - kunne forholde seg til sin jødiske bakgrunn.

Det ubevisste har blitt betegnet som et indre utland, som noe i oss vi ikke er fortrolig med. Følelsen av å stå utenfor det, kan vi alle merke idet vi forsøker å erindre en drøm dagen etter. Spørsmålet om hvordan vi kan finne begreper og bilder på dette indre, var noe som opptok Freud gjennom hele hans virke. Spørsmålet var imidlertid ikke bare hvordan beskrive det, men rett og slett hvordan å være mottagelig for det.

For pasienten som kommer og legger seg ned på divan, kan det å si hva som faller en inn, assosiere fritt, være det samme som å gjøre seg mer mottagelig for det ubevisste. Men Freud selv, som den første psykoanalytiker, var forhindret fra det - for hvem skulle han ha gått til? Kanskje figurene rundt ham kunne bidra i dette fraværet. Freud begynte å samle på antikviteter like etter at hans far døde i 1896. I innledningen av *Drømmetydningen*, hevder Freud at en fars død er den mest betydningsfulle hendelse i en manns liv. For Freuds del skjedde et viktig gjennombrudd i psykoanalysens historie da faren hans døde. Han begynte sin selvanalyse, og, som allerede nevnt, de første objekter til det som skulle bli hans store samling ble innkjøpt.

Kraften i det fortidige

Vi startet med at figurene kan formidle noe av kraften som kan ligge i det fortidige. Om vi tar disse antikvariske figurene som omga Freud nærmere i betraktning, tenker over dem, kan vi bli slått av flere betydninger. Som antydning kan de også ha spilt med i Freuds utforskning av det indre, og kanskje er det særlig én side ved vårt indre de kan påminne oss om; hvor upåvirkelig det synes å være av tiden som går.

1 Sigmund Freud, *Zur Ätiologie der Hysterie*, Studienausgabe, Bd. 6. S. Fischer Verlag 1895, side 54

2 Peter Gay, "Letters of S. Freud, 1960 Introduction." L. Gamwell & R. Wells (red), *Sigmund Freud and art. His personal collection of antiquities*. London: Freud Museum 1989, side 16

3 Brev datert 8.10.1938. Her sitert fra Edmundo Gómez Mango, *L'ami des dieux, Livres cahiers pour la psychanalyse*, nr. 19, Paris: Éditions in press 2009, side 212

4 Richard Wells, Forord i L. Gamwell & R. Wells (red), *Sigmund Freud and art. His personal collection of antiquities*. London: Freud Museum 1989, side 11

5 Rosa Ausländer, *Grønne mor Bukovina*, I gjendiktning av Wera Sæther, Oslo: J. W. Cappelens forlag 2001, side 49

En figur skal Freud ha framhevet som sin yndling; Pallas Athene. En liten statue i bronse, med hjelm, iført et klede. Da Freud sto foran nazismens barbari, og det fremdeles var usikkert hva han ville kunne ta med seg, betrodde han Athene til den greske prinsessen Maria Bonaparte, som virket som psykoanalytiker i Paris. Mye takket være henne, lyktes Freud og hans familie i å flykte. Endelig i trygghet i London, skrev Freud til henne den 8. juni i 1938, hvordan han hadde vært omgitt av de nærmeste under flukten, og la til "det hele under beskyttelse av Athene".⁴

Foruten å råde over krig, var også Athene gud for kunst og klokskap. Men det må sies rett ut, hverken slik hun står der eller ut fra hennes bakgrunn er hennes feminine trekk særlig slående. Hun hadde slett ikke noe forhold til en mor, da hun var skapt ut av sin fars hjerne.

Dette kan minne oss om Freuds vanskeligheter med å forstå det som er spesifikt kvinnelig. Tidvis kan det kvinnelige i hans skrifter framstå som en litt amputert utgave av det mannlige, selv om han aldri sluttet å spørre seg om hva som kjennetegner det kvinnelige ønske. Det mannlige var åpenbart enklere å forstå. Ved en anledning sammenlignet han utforskningen av det kvinnelige med oppdagelsen av den minoiske kulturen slik den lå bak eller forut for den greske. Det var altså som om den lå i ytterkanten av rasjonaliteten, man kan gjerne si den mannlige rasjonalitet.

Rommet i Hampstead

En slik idé kunne få oss, om vi nå var på besøk i Freuds arbeidsværelse i Maresfield Garden i Hampstead i London, til å orientere oss mot en annen del av Freuds samling. Der, mer i utkanten, står urner, de fleste greske fra den klassiske perioden, 490 – 430 f. Kr. Kanskje de nå vil tre mer fram nettopp på bakgrunn av spørsmålet om hvor langt Freud egentlige kom i forståelsen av det kvinnelige? For det er ikke i første rekke motivene man kan finne malt på dem, ulike mytologiske temaer, som påkaller vår oppmerksomhet; det er rett og slett formen som fascinerer.

Der Freud satt og arbeidet, lyttet til pasienter, leste og skrev, kan det hende også disse urnene, i likhet med de mer tydelige figurene, ga en slags understøttelse som hans ensomme forsøk på å forstå det menneskelige var i sterkt behov for. Urnene rommer noe, det gir oss en idé om et indre. De er i tillegg vakre. At de skulle henspille på det kvinnelige, er ikke så problematisk. Det gir seg mer umiddelbart at mor rommer noe, at det er noe annet inne i henne enn tilfelle var med far.

I det minoiske hjørnet av Freuds arbeidsrom

Det er ikke bare det kvinnelige vi her kommer i berøring med, men det tidligste i alle barns utvikling, som er forholdet til morens kropp. Dette er et tema som er viet enda større oppmerksomhet i psykoanalysen etter Freud, alle tanker barnet gjør seg om det som foregår inne i moren. Det kan være sterke følelser, intens kjærighet, men også hat i forbindelsen med følelsen av å bli stående utenfor noe som man sterkt ønsker å være del av.

For barnet er det viktig at moren tåler disse følelsene, og særlig vekslingen mellom dem. Eller - for å si det mer ut fra barnets forestillingsverden - det er viktig at hun overlever disse følelsesmessige utfallene. Det at det er viktig at moren "overlever" og at barnet gis anledning til å "reparere", er en sentral lærdom som kan hentes hos den engelske psykoanalytiker og barnelege Donald Winnicott. Det sies at han gjennom sine arbeidsår så tjuetusen barn.

Å stå overfor disse urnene er altså en følelsesmessig situasjon. Måten de betar oss kan gå dypt. Urner kan minne oss om et indre hos den andre som gjør dette forholdet mer vidtfavnende og bindende. For noen av oss kan urnene virke skjøre og vi vil nødig komme dem for nær. Det er lettere å verdsette dem på avstand. Slik de antikke figurene kunne formidle vår del i menneskehetens historie, kan noe komme over oss, også fra vår egen historie, i møtet med disse urnene. Her, i det som kunne kalles det minoiske hjørne av Freuds arbeidsrom, har ikke rasjonaliteten den samme opplysende kraft.

Urnene har en slående fysisk framtoning, men det kan være vanskeligere å hevde at det ligger noe sjelelig i formen. Poesien kan hjelpe oss til å se hvordan det fysiske og sjelelige flettes sammen, som et par linjer fra et dikt av Rosa Ausländer: "...med kvallt kjærighet/med krukkeskår/røvet fra øynene dine..."⁵

Nina Torp
UR-FORM #4
Serie på fire fotografier
2014 © Nina Torp / BONO

Torberg Foss er klinisk psykolog og psykoanalytiker dr philos. Han arbeider i privat praksis, og er redaktør for The Scandinavian Psychoanalytic Review, Routledge